

วิชา**บูร**ชา**เท**ศ**นา** **กัณ**ท์ที่ ๔
 บูชาและชาติกถา

พระอมรโมลี (เสี่ยม จินฺมาจาโร ป. ๖) วัดบวรนิเวศวิหาร
 กรุงเทพมหานคร

พระธรรมเทศนาในโอกาสจิตกาลทางพระพุทธศาสนา
 คณะธรรมยุต
 จัดพิมพ์เผยแพร่

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส. มหาทาสมาโยค- เทศฺสมฺปทาภูเตหิ รูปกายอาณูภาว- ผลสมฺปทาภูตาย	โพธิสมฺมูกรณฺเหหิ โย นิพฺพุตฺติโต นรุตฺตโม ปหานณฺวณสิทฺธิยา สุตฺมิมุทฺโธ อนุปโม
เอวํ สุกฺคินิพฺพาน- โลภียโลกุตฺตรํ มลฺลํ อุเทฺตฺวา โชตฺยิตฺวาน สุจิรํ นิพฺพุโต โสปี ปจฺฉิมานตาภูต-	สุขปปฺปํ ยลารหํ โชเตฺตฺวา ปรีนิพฺพุโต ภาณฺณฏฺฐจฺโค ยถา ธาตุมตฺตา-วิสฺสุจฺโก สตฺตานุกมฺปมานสา
ตโต ปสาโท ติฏฺเฐยฺย อภิวทฺเฒยฺย ภฺยโย จ ตโต ปสาทการาปี ตสุสฺวาเทน สํสิทฺธา	สมฺพุทฺธคุณนิสฺสํโต โส สาคฺคโลก หิตาวโห อชฺฌตฺติกา จ พาทิรา สมฺมเทว ปวตฺตยฺนฺติ.
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้อุดมกว่าสรรพสัตว์โดยพระคุณสมบัติ	

แห่งพระกรุณาดักเตือนพระหฤทัย จึงได้ทรงอุตสาหะแนะนำสั่งสอนแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมากในประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ชาตินี้ ประโยชน์ชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง ด้วยทรงแสดงธรรมทรงบัญญัติวินัย ทรงยังสังฆธรรม ๓ ประการ คือ ปริบัติ ปฏิบัติ ปฎิเวธ ให้เป็นไปด้วยดีโดยชอบในโลก ทรงประกาศมรรคที่เป็นโลกียะให้เป็นไปในโลกและโลกุตระข้าม

และความเป็นไปแห่งสมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีสิริพระองค์นั้น และข้อความใดที่ไม่ได้เห็นในพระบาลีแล้ว จักกล่าวแต่โดยย่อตามอธิบายของบูรพาจารย์ เพื่อให้ประชาชนเลื่อมใสมั่นในสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น และเพื่อยังบุญกุศลให้เจริญยิ่งขึ้นไป. ขอสาธุชนพุทธมามกบริษัทจงตั้งใจฟังปวัตติกถาแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

บรรพจิตและคฤหัสถ์ผู้ปรักพร้อมกันมากระทำสักการบูชาในปูชนียสถานนี้.
 สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้น ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก เมื่อก่อนพุทธศก ๔๐ ปี เป็นพระโอรสแห่งพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองนครกบิลพัสดุ์ในแคว้นแคว้นสักกะกับพระนางเจ้ามหามายา ประสูติในป่าลุมพินีวันอันเป็นระหว่างแห่งนครกบิลพัสดุ์และนครเทวทหะต่อกันในวิชา

อยู่ในขมราวาสครอบครองราชย์สมบัติแทนพระองค์มากกว่าจะให้เห็นด็จออกบรรพชา จึงได้ทรงคิดผูกพันด้วยความสุขสมบัติเพื่อจะให้ทรงเพลิดเพลินยินดีอยู่ในขมราวาส พระมหาบุรุษได้เสวยความสุขสมบัติ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่น่ายกใคร่พอใจมีประการต่างๆ ตั้งแต่ทรงพระเยาว์มาจนมีพระชันษาเจริญพอจะศึกษาศิลปวิทยาได้ พระราชบิดาจึงทรงจัดให้ได้รับการศึกษา ตามแบบ

ไปแล้ว ย่อมพบความลำบากขัดข้องบ้างเป็นธรรมดาของการศึกษาเล่าเรียน หรือแม้กิจการอย่างอื่น แต่ถ้ามีความตั้งใจมั่นมีความเพียรพยายามบากบั่นไม่ทอดอย ก็คงจะล่วงความลำบากขัดข้องนั้นเสียได้ในคราวหนึ่ง และจะได้รับความสบายใจในภายหลัง แต่ถ้าเกิดความทอดอยเสียแล้ว ก็จะต้องจมอยู่ในความลำบากเสมอไป คนบางคนไม่สนใจและไม่เอาใจใส่ในการศึกษา ปล่อย

เลื่อนฐานะให้สูงขึ้นได้ ยิ่งเป็นผู้ฐานะพื้นเพมาแต่เดิม การศึกษาเล่าเรียนก็เป็นกิจจำเป็นยิ่งขึ้น มิฉะนั้นก็จะทรงฐานะอยู่ไม่ได้ พระสิทธัตถกุมารได้ทรงแสดงพระจรรยาเป็นตัวอย่างอันดีในข้อนี้. เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ครมมีพระเทวีได้แล้ว พระราชบิดาจึงตรัสสั่งให้สร้างปราสาท ๓ หลัง เพื่อเป็นที่เสด็จอยู่แห่งพระราชโอรส ใน ๓ ถดู คือ ถดูร้อน ถดูฝน ถดูหนาว ตกแต่ง

สพุพฺโส สุทฺธสนฺดาโน โคตฺเตน โคตโม พุทฺโธ ปโยคสยสุทฺธิหิ วิสาขปฺญณฺมายํ ปตฺโต จ อภิสฺมุโพธิ	ทยาณณณฺณวาสโย ภควา อิติ วิสฺสุโต สดฺโดปการการโก ชาโต อนฺติมชาตฺติยา อโปลิ ปรีนิพฺพุโต
कुณฺเหหิ ธรตฺติเยว สงฺโฆ จ สาวโก ตสฺส พุทฺธํ อนมฺมานมฺนํ สสทฺธมฺมาริยสงฺฆํ ตสฺสเวยวรหโต สมฺมา-	ยตสฺส ฐาติ สาสนํ. นิสฺสเต ธมฺมธารโก ภควนฺตํ อนฺตฺตรํ สกฺกจฺจํ นมิตฺนหํ สมฺพุทฺธสฺส สิริมโต
อันพิเศษทรงประกอบพร้อมด้วยพระมหากุรณา และได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีพระโพธิ์สมากรเป็นอันมาก เป็นส่วนเหตุสัมปทาแล้วจึงได้สำเร็จผล คือมีพระรูปกายอันงดงาม มีพระอานาปานิกมากและทรงละกิเลสได้ด้วยประการทั้งปวง มีพระญาณอันไพศาลหาผู้เปรียบปานมิได้ พระองค์มีพระสันดานอันบริสุทธิ์ ด้วยประการทั้งปวง เป็นที่อยู่แห่งพระญาณและพระกรุณาอันกว้างใหญ่ปรากฏ	

ขึ้นจากโลก อันเป็นทางแห่งความสุขในสุดคิและนิพพานให้ช้ชวาลปรากฏเป็นวิสัยแห่งปัญญาของเวไนยนิกรแล้ว ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานดังควงพระอาทิตย์อันอุทัยให้โลกสว่างแล้วอสดงคตไปฉะนั้น. สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แม้เสด็จดับขันธปรินิพพานนานแล้ว ยังเหลืออยู่ส่วนพระรูปกายด้วยสักว่า พระสารีริกธาตุ ด้วยธรรมกายสักว่า พระหฤทัยอัน

โดยเคารพเกิด แม้กาลที่พระองค์เสด็จอุบัติและตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเสด็จดับขันธปรินิพพานนั้นล่วงลับไปนานแล้ว ก็จะเป็นเหมือนกาลใกล้ แต่นั้นความเลื่อมใสที่อาศัยระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอารมณ์ ก็จะมีดังมั่นและเจริญทวียิ่งขึ้นเป็นกุศลชั้นธก้องบุญใหญ่ นามซึ่งประโยชน์ แต่นั้นปสาทการ ซึ่งพุทธบริษัททำด้วยเลื่อมใสภายใน คือความเคารพนบนอบด้วย

ปรณมี ดิถีเพ็ญเดือน ๖ มีพระนามปรากฏเมื่อก่อนตรัสรู้ว่าสิทธัตถกุมาร พระองค์ทรงสมบุรณ์ด้วยรูปสมบัติ มีพระสรีระกายงดงามต้องตามตำหรับมหาบุรุษลักษณะพยากรณ์ศาสตร์ ได้รับคำทำนายจากอสิตดาบส ผู้เป็นที่นับถือแห่งราชสกุลว่า ท่านผู้เช่นนี้ย่อมมีคติเป็น ๒ คือ ถ้าอยู่ครอบครองขมราวาสจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกบรรพชาจักได้เป็นศาสดาเอกในโลก

อย่างแห่งขัตติยสกุลในสำนักแห่งครูวิสวามิตร พระราชกุมารได้ทรงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามหน้าที่เป็นอันดี ประกอบด้วยพระองค์มีพื้นเพเดิมแต่เดิม มีพระสติปัญญาเฉลียวฉลาดมีพระวิริยะสามารถบากบั่นศึกษาตามหน้าที่ มิได้ทอดอยหรือเกียจคร้าน จึงทรงสามารถศึกษาได้สำเร็จ และได้ดีกว่าราชกุมารองค์อื่นๆ ได้ทรงแสดงศิลปวิทยาที่ได้ทรงศึกษามามีศิลปธนูเป็นต้นให้ปรากฏในหมู่พระ

เวลาอันอยู่ในระหว่างศึกษาให้ล่วงเลยไปเสียเปล่า มิแต่มีวเมาประมาทเพลิดเพลินอยู่ในการเล่นและสิ่งอื่นๆ จนเกินไปอันหาประโยชน์มิได้ หรือบางคนมีฉันทะพอใจอยากจะรู้วิทยาต่างๆ อยู่บ้าง แต่ก็ไม่ปรารถนาลงมือเล่าเรียนศึกษา เมื่อเป็นเช่นนี้ จะให้รู้วิชาต่างๆ ขึ้นได้อย่างไร คนจำพวกนี้มักจะรู้สึกเสียใจเมื่อภายหลัง เมื่อถึงคราวประกอบการงานจะต้องใช้วิชาความรู้บ้างก็ทำ

ปราสาท ๓ หลังนั้นตามสมควร เป็นที่เสด็จอยู่สบายในฤดูนั้นๆ แล้วส่งทูตเชิญพระราชสาสน์ไปขออนายโศธราชซึ่งเป็นพระราชบุตรของพระเจ้าสุปปพุทธะ ในกรุงเทพทหะมาภิเษกเป็นพระเทวี สิทธัตถราชกุมารนั้นเสด็จอยู่บนปราสาททั้ง ๓ นั้น บำเรอด้วยความสุขสมบัติมีประการต่างๆ ทั้งกลางวันและกลางคืน จนมีพระชนมายุได้ ๒๙ ปี มีพระราชโอรสประสูติแต่นางยโธธราองค์หนึ่งมี

โลเก ชาโต จ โส สดฺดา เทวานํ มนุชฺชานญจ ทิฏฺฐธมฺมสมฺปราย- ติวิธฺตุเล อสาเรสิ สทฺธมฺมํ ติวิธํ โลเก	กรุณาเวคโจทิโต อนเกสมเสกธา ปรมตฺตลปเกทโต ธมฺเมเน วินฺเยเน จ สมฺมเทว ปวตฺตยิ
อจุเจรานิ ปวกฺขามิ อทฺสฺสเน จ สงฺเขปา ตสฺมี ทพฺพปสาทาย สมาหิตา นิสामนฺตุ เอวณฺหิ จิรกาโล โส	อุปตฺติยํ ปวตฺติยํ ปุพฺพาเจรมติพฺพสา ปุณฺณภาวิทฺตนายะ จ สาธโว พุทฺธมามกา อาสนฺโน วีย เหฺสฺสติ

โดยพระโคตรว่า โคตโม ดังนี้ ทรงบำเพ็ญอุปการะแก้สัวโลกด้วยประโยคและอาสยะอันบริสุทธิ์. พระองค์มีมงคลสมัยพิเศษ คือประสูติจากมาตุคัพโภทร ในปัจฉิมชาติและตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ และเสด็จดับขันธปรินิพพานในวิสาขปุณณมี ดิถีเพ็ญพระจันทร์เสวยวิสาขนักขัตตฤกษ์เป็นหามงคลกาล เมื่อพระองค์บังเกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลกแล้ว อันกำลัง

อนุเคราะห์สัตว์ผู้เกิดในภายหลัง และยังทรงอยู่ด้วยพระคุณทั้งหลาย เพราะเหตุว่าพระศาสนาของพระองค์ยังประดิษฐานอยู่ และพระสงฆ์สาวกของพระองค์ผู้ทรงธรรมไวก็ยังปรากฏอยู่ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้มีพระนามอันไม่tram ไม่มีผู้ใดยิ่งขึ้นไปกว่า กับทั้งพระธรรมและพระอริยสงฆ์โดยเคารพแล้ว จักกล่าวเหตุอัศจรรย์ทั้งหลายในความอุบัติ

กาย วาจา ใจ ภายนอก คือ สักการามิสประทีปรูปเทียนสุคนธชาติเป็นต้น ก็จะมีสำเร็จเป็นไปโดยชอบตามพระโอวาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ด้วยประการฉะนี้. เพราะฉะนั้น บัดนี้จักแสดงปวัตติกถาพรรณนาความเป็นไปแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น แต่โดยย่อตามสมควรแก่กาลเวลา เพื่อให้เจริญสัทธาเลื่อมใสและสังเวชแก่พุทธบริษัททั้ง

ไม่มีศาสดาอื่นจะเทียมถึง ทั้งพระองค์เป็นพระโอรสพระองค์แรก เป็นรัชทายาทผู้จะได้สืบราชสมบัติแทนพระราชบิดาต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่รักใคร่เคารพนับถือแห่งพระราชบิดาและพระประยูรญาติเป็นอันมาก ได้รับการบริหารและทำนุบำรุงด้วยกามสุขสมบัติมีประการต่างๆ เป็นอันดีมิได้ขาดแคลน ด้วยประการใดประการหนึ่ง เพราะพระราชบิดามีพระราชประสงค์จะให้เสด็จ

ประยูรญาติ ไม่มีราชกุมารอื่นจะเทียมถึง พระจรรยานี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งกุลบุตรผู้หวังความเจริญในการศึกษาทั่วไป ไม่ปล่อยเวลาแห่งอายุอันอยู่ในระหว่างขีดแห่งการศึกษาให้ล่วงเลยไปเสียโดยเปล่าประโยชน์ เมื่อถึงคราวจะต้องศึกษาให้รีบขวนขวายตั้งใจเล่าเรียนจริงๆ ให้สำเร็จ และก็ควรพยายามมุ่งความสำเร็จให้ได้ดีกว่าคนอื่น หรือดีกว่าคนอื่นในชั้นเดียวกัน เมื่อลงมือกระทำ

ไม่สำเร็จ จะหันมาศึกษาเล่าเรียนอีกโอกาสก็ไม่ให้ ในที่สุดก็ต้องตกอยู่ในความโง่เงา ทำตัวให้ต่ำต้อยหมดสง่าราศี อยู่ในหมู่คณะที่เขาเจริญด้วยความรู้ และสามารถในการทำงานต่างๆ คนเราทุกคนที่เกิดมาแล้ว ในเบื้องต้นก็ควรมุ่งแสวงหาวิชาความรู้ให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะหาได้ ด้วยตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามหน้าที่จะได้เป็นผู้สามารถในกิจการต่างๆ และทรงฐานะของตนอยู่ได้หรือ

พระนามว่า ราหุล แม้พระองค์จะได้เสวยกามสุขสมบัติมีประการต่างๆ เป็นอย่างดียิ่งในสมัยนั้น แต่ก็ไม่ทรงมีวเมาเพลิดเพลินติดอยู่ในกามสุขสมบัติเหล่า นั้นจนเกินไป เพราะพระองค์มีพระปัญญาเฉลียวฉลาดล่วงประชาชนในครั้งนั้น สามารถพิจารณาเห็นความจริงได้ว่า บรรดาคามทั้งหลายที่ประชาชนหลงเพลิดเพลินหมกมุ่นอยู่นั้น แม้จะให้เกิดความสุขอันเป็นที่พอใจในบางคราว

ก็จริง แต่ก็มีความทุกข์เจือปนอยู่ด้วยเหมือนกัน เปรียบเหมือนสุราที่มีรสหวาน แต่ก็มึรสเมาเจือปนอยู่ด้วยฉะนั้น ทรงเห็นบุคคลที่พอใจหมกมุ่นอยู่เพียงในกามเท่านั้นว่า ทำชีวิตให้เป็นหมันไม่เป็นสารประโยชน์อะไรต่อไปอีก เกิดมาแล้วก็แก่เจ็บตายไปเปล่า ๆ. อนึ่ง พระองค์มีอหยาศัยไม่หยุดอยู่เพียงนั้น ทรงแสวงหาความดียิ่งขึ้นต่อไปอีก เพื่อทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่พระองค์

ไม่เบียดเบียนกันและกัน มีทางจะทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์ยาวต่อไป ซึ่งพระคัมถรณาจารย์พรรณนาว่าได้ทรงพบเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย ทรงเลื่อมใสเพราะได้เห็นสมณะ เรื่องเทวทูตนั้นมีอธิบายว่า คำว่าเทวทูตน่าจะหมายความว่า เป็นทูตของเทวดาหรือเป็นทูตที่ศักดิ์สิทธิ์ คือ ผู้มาบอกข่าวอันแน่นอนว่าคนทุกคนจะต้องเป็นเช่นนั้น คือ ต้องแก่ ต้องเจ็บไข้

เกลียดชัง เห็นเป็นของธรรมดา เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็ย่อมแสวงหาทางหลีกเลี่ยงไปในทางที่ถูก เพราะมาปล่อยอุปาทาน คือความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ว่า เป็นตัวตนและเป็นของตนเสียได้ ในที่สุดก็ย่อมพ้นทุกข์ คือชรา พยาธิ มรณะ ได้ ประสบความเกษมสำราญ ด้วยประการฉะนี้. พระมหาบุรุษทรงสดพระพุทฺธย เพราะทรงพิจารณาเห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันครอบงำมหาชนทุก

ทพยสมบัติโดยประการทั้งปวง แล้วเสด็จออกบรรพชา เมื่อชันษาได้ ๒๙ ปี มุ่งแสวงหาพระโพธิญาณ เพื่อทำพระชนมชีพให้เป็นประโยชน์ยิ่งขึ้นไป. เมื่อพระองค์เสด็จออกบรรพชาแล้ว ได้เสด็จจาริกไปในต่างด้าวเข้าเขตมคธชนบท เพราะพระองค์ยังไม่เคยเสพลัทธินั้น ๆ ซึ่งประชาชนในครั้งนั้นนิยมกันว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง จึงใคร่จะทรงทดลองดูว่า ลัทธิเหล่านั้นจะเป็นทางพ้นทุกข์ได้

แสวงหาทางตรัสรู้ต่อไป ในเบื้องต้น ทรงกระทำทุกกรกิริยา คือทรมานพระกาย ครั้งนั้นอุปมา ๓ ข้อนั้น ข้อค่นว่า ไผ่สดที่ยังชุ่มอยู่ด้วยยางและบุคลลางไ่ว ในน้ำ บุรุษผู้ต้องการไฟจะเอาไผ่สีไฟมาสีด้วยไผ่นั้น ก็ไม่สามารถทำให้ไฟเกิดขึ้นได้ จะลำบากกายเปล่า ข้อนี้ฉันโด สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้ยังไม่พรากายออกจากวัฏฎกามแล้ว และยังคงกิเลสกามที่ยังหมกมุ่นอยู่ ณ ภายใน

จิตออกจากกิเลสกามทำให้สงบระงับได้ดีแล้ว จะทำความเพียรได้สวैयाทนาวอย่างเผ็ดร้อนหรือไม่ทำก็ดี ก็สามารถจะตรัสรู้ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น เมื่ออุปมา ๓ ข้อนี้ปรากฏแก่พระองค์แล้ว ต่อแต่นั้นก็เริ่มทำความเพียรเบื้องต้นให้ลำบาก โดยประการต่าง ๆ ซึ่งคนทั้งหลายนิยมกันในสมัยนั้นว่าเป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง เพื่อจะทดลองดูว่าจะเป็นทางให้ตรัสรู้ได้หรือไม่ เช่นทรงกลดพระทนต์ด้วย

ทั้งหลาย ผู้หวังความเจริญแก่ตนด้วยความประพฤติดิประพฤติชอบ คือเมื่อตั้งใจแสวงหาวิชาความรู้ต่าง ๆ ในทางธรรมก็ตีเินทางโลกก็ดี จนได้ความรู้เป็นอย่างดียิ่ง หรือได้ความรู้เสมอด้วยอาจารย์ แล้วก็ไม่วรรคติดอยู่ในความรู้หรือยินดีพอใจอยู่ว่า มีความรู้เท่านั้น ควรใช้ความรู้นั้นเป็นเครื่องมือในการประกอบกิจต่าง ๆ หรือแสวงหาคุณความดีให้แก่ตน จนกว่าจะถึงที่สุดหรือ

ตามเลย และก็ควรใส่ใจอยู่เสมอว่าจะไม่ผิดเช่นนั้นอีก คนบางคนเมื่อได้ทำอะไรลงไปแม้รู้สีกว่าผิด แต่ก็ใช้ทิฎฐิเลยตามเลย ปล่อยให้ผิดเช่นนั้น ไม่แก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นถูกขึ้น ทั้งไม่ตั้งใจระวังเพื่อจะไม่ให้ผิดเช่นนั้นอีก คนเช่นนี้มีักจะทำผิดซ้ำไปเคยผิดอยู่อย่างไร ก็คงผิดอยู่อย่างนั้น. พระมหาบุรุษเมื่อเสด็จออกบรรพชาแล้ว ก็ได้ตั้งพระพุทฺธยมั่นมุ่งแสวงหาคุณพิเศษ

เราทั้งหลายก็จะไม่ได้ความรู้ว่า ทุกกรกิริยาให้ประโยชน์หรือให้โทษอย่างไรบ้าง พระจรรยาทั้งหลายดังพรรณนามานี้ สมควรเป็นตัวอย่างแห่งพุทธรบิรุษ ผู้ใคร่ธรรมปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาและหวังความเจริญในทางโลก พึงยึดถือเป็นเครื่องดำเนินความประพฤติปฏิบัติของตน เพื่อให้ได้ความสุขความเจริญดังพรรณนามา ด้วยประการฉะนี้.

และแก่บุคคลอื่น แต่ในสมัยนั้น ถ้ายังทรงครอบครองฆราวาสสมบัติอยู่ มีทางที่จะทรงกระทำได้ ก็คือเริ่มแผ่เกียรติยศและอำนาจครอบงำอาณาจักรอื่นๆ โดยฐานเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งพระองค์ได้รับอบรมพระอหยาศัยอยู่เสมอ แต่ทรงพิจารณาเห็นว่าการกระทำเช่นนั้น แม้จะสำเร็จก็ย่อมเป็นการเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนมากมายนัก ทั้งผลสำเร็จนั้นก็เป็นเพียงชั่วคราว หรือเพียงใน

และต้องตาย ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ แต่คนสามัญผู้ยังมัวเมาปรมาพระเริงหลงย้อมหาฐึสึกว่าจะต้องเป็นเช่นนั้นไม่ ซึ่งเปรียบเหมือนเทวทูตดักเตือนอยู่ด้วยกรรณา ก็ไม่รับคำดักเตือน คือ เมื่อพบเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายเข้าก็ละเลยไปเสีย พบแล้วก็เลยไปไม่ได้ก็นึกน้อมเข้ามาในตนว่าตนก็ต้องเป็นเช่นนั้นบ้างในคราวหนึ่ง เมื่อไม่ยอมรับคำดักเตือนของเทวทูต เช่นนี้ ตนก็ย่อมไม่

ถ้วนหน้า ตลอดถึงพระองค์เอง ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ เห็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย ว่าเป็นภัยอันใหญ่หลวง ทรงพิจารณาต่อไปว่า ธรรมดาสิ่งทั้งปวงที่มีอยู่ในโลก ย่อมมีของที่เ็นข้าศึกแก่กัน เช่น มีร้อนแล้วก็มีเย็นแก่ มีมืดก็มีสว่างแก่ บางทีจะมีอุบายแก้ทุกข์ ๓ อย่างนั้นบ้างกระมัง ก็แต่ว่าการที่จะหาอุบายแก้ทุกข์ ๓ อย่างนั้น ย่อมเป็นการยากอย่างยิ่ง ถ้ายังอยู่ในฆราวาส

ประสบสิ่งที่ต้องประสงค์ได้บ้างกระมัง จึงได้เสด็จไปอยู่ในสำนักดาบสทั้ง ๒ คือ อาพารดาบส และอุทกดาบส โดยลำดับกัน ขอศึกษาลัทธิสมัยของท่านๆ ก็สั่งสอนลัทธิของตนจนสิ้นแล้ว สรรเสริญพระมหาบุรุษว่ามีความรู้เสมอด้วยตน และชักชวนให้อยู่ช่วยสั่งสอนหมู่ศิษย์ต่อไป แต่พระองค์มีพระอหยาศัยไม่มงมาย เป็นผู้ที่ตื่นมาแต่ด้น ไม่ติดอยู่ในลัทธิที่ได้ทรงศึกษานั้น ได้ทรงทำ

ทำให้สงบดียังไม่ได้ แล้วถึงทำความเพียรได้สวैयाทนาวอย่างเผ็ดร้อน หรือไม่ได้ทำก็ดี ก็ไม่สามารถจะตรัสรู้ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น ข้อที่ ๒ ความว่า ไผ่สดที่ยังชุ่มอยู่ด้วยยาง ถึงบุคลลจะวางไ่วห่างจากน้ำ บุรุษผู้ต้องการไฟจะเอาไผ่นั้นสีให้เกิดไฟขึ้น ก็ไม่สามารถจะให้ไฟเกิดขึ้นได้จะลำบากกายเปล่า ข้อนี้ฉันโด สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง แม้พรากายออกจากวัฏฎกามแล้ว แต่จิตยัง

พระทนต์ กลดพระดาลูด้วยพระชีวหา ผ่อนกลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ ในที่สุดทรงอดอาหารผ่อนเสวยวันละน้อยๆ จนพระกายซูบผอม พระกำลังน้อยถอยลงแทบจะทรงพระชนมชีพอยู่ไม่ได้ พระองค์ได้ทรงใช้ความเพียรในการกระทำทุกกรกิริยาอย่างยิ่งยวด ได้รับทุกเขวทนาวอย่างเผ็ดร้อน แต่ก็ไม่ได้ทรงกระทำด้วยความมงมายอย่างที่คนทั้งหลายกระทำกัน ด้วยถือว่าเป็นบุญอย่างเดียว

ส่งเสริมฐานะของตนให้สูงยิ่งขึ้น เมื่อถึงคราวต้องทำการงานต่างๆ อันเป็นหน้าที่ของตน ก็ควรใช้ความพยายามบากบั่นตั้งใจกระทำจริงๆ ตามความเข้าใจหรือความรู้ที่ได้ศึกษามา ไม่ควรทอดลอยต่อความยากลำบากหรือความเหน็ดเหนื่อย ซึ่งเป็นธรรมดาที่จะต้องได้ประสบเมื่อทำการงาน ถ้าเกิดความท้อถอยเสียแล้วการงานย่อมไม่สำเร็จ แต่ก็เป็นธรรมดา การงานที่กระทำไป

จนถึงที่สุด เมื่อเสด็จไปศึกษาอยู่ในสำนักของดาบสทั้ง ๒ ก็ทรงพยายามบากบั่นศึกษาจนสิ้นความรู้ของอาจารย์และอาจารย์ชักชวนให้อยู่ด้วยกัน สั่งสอนหมู่ศิษย์ต่อไป พระองค์เป็นผู้ไม่มงมาย มีสติไม่ติดอยู่ในลัทธินั้น จึงได้เสด็จไปแสวงคุณพิเศษอีกต่อไป หากพระองค์จะเป็นผู้ติดอยู่ในลัทธิ ก็คงจะเป็นเพียงคณาจารย์สั่งสอนหมู่ศิษย์เหมือนอย่างดาบสทั้ง ๒ นั้นเท่านั้น อนึ่ง

ปัจจุบันไม่ยังยืนเสมอไป อาจกลับกลายเป็นอย่างอื่นไปก็ได้ อนึ่งทรงเห็นว่าคนที่เกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ และในที่สุดก็ต้องตายด้วยกันทุกคน ไม่มีใครล่วงพ้นไปได้ แม้พระองค์เองก็ต้องเป็นเช่นนั้น จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิหรือเป็นคนสามัญในที่สุดก็ต้องตายเสมอกันหมด จึงทรงสดพระพุทฺธยมีพระอหยาศัยน้อมไปในบรรพชา ซึ่งได้ทรงพบเห็นในครั้งนั้นว่าเป็นทางปลอดโปร่ง

พ้นไปจากความแก่ ความเจ็บ และความตาย เพราะไม่แสวงหาความพ้นในทางที่ถูก เพราะเหตุนั้น คนผู้ประมาทจึงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารไม่มีที่สุด ส่วนคนผู้ไม่ประมาทนั้น เมื่อเทวทูตดักเตือนแล้ว ย่อมรับคำดักเตือนโดยดี คือ เมื่อพบเห็นคนแก่ คนเจ็บ หรือคนตายแล้ว ย่อมไม่รังเกียจนึกน้อมเข้ามาในตนว่า ตนจักต้องเป็นเช่นนั้นบ้างในคราวหนึ่ง ไม่แสดงอาการ

บางทีจะแสวงหาไม่ได้ เพราะฆราวาสเป็นที่คับแคบเป็นที่ตั้งแห่งอารมณ์อันทำใจเศร้าหมอง เพราะความรัก ความชัง ความหลง จุจเป็นทางที่มาแห่งอุลัี ทรงเห็นบรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง เป็นช่องว่างพอจะแสวงหาอุบายนั้นได้ เมื่อทรงดำริอย่างนี้แล้ว ก็มีพระอหยาศัยน้อมไปในทรงบรรพชา พระองค์มีพระพุทฺธยกล้าหาญเด็ดเดี่ยว ทรงตัดความห่วงใยอาลัยในกามสุขสมบัติ และ

ทดลองตามลัทธินั้นทุกอย่างแล้ว เห็นว่ายังไม่ใช่ทางที่จะตรัสรู้คุณพิเศษได้ จึงได้เสด็จออกจากสำนักดาบสทั้ง ๒ นั้น เพื่อแสวงหาทางตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณด้วยพระองค์เองต่อไป พระองค์ได้เสด็จจาริกไปในมคธชนบท บรรลุถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ทอดพระเนตรเห็นที่นั้นเป็นรมณียสถาน สมควร โดยประการทั้งปวง ควรเป็นที่ตั้งความเพียรของบุคคลผู้มีความเพียร เพื่อ

หมกมุ่นอยู่ด้วยกิเลสกาม ณ ภายใน ยังทำให้สงบระงับไม่ได้ดี ถึงจะทำความเพียรได้สวैयाทนาวอย่างเผ็ดร้อน หรือไม่ได้ทำก็ดี ก็ไม่สามารถจะตรัสรู้ได้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น ข้อที่ ๓ ว่า ไผ่แห้งที่หมดยางแล้วและวางอยู่ห่างจากน้ำ บุรุษผู้ต้องการด้วยไฟจะเอาไผ่นั้นมาสีไฟก็จะได้ไฟสมปรารถนา ข้อนี้ฉันโด สมณพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งผู้พรากายออกจากวัฏฎกามได้แล้ว และพราก

พระองค์มีพระสติใช้ความสังเกضبับแยบยลมาแต่เบื้องต้นว่าให้ผลอย่างไรบ้าง ในที่สุดทรงเห็นว่า ทุกกรกิริยาเป็นการทำร่างกายให้ลำบากเปล่าไร้ประโยชน์ จึงทรงเลิกเสียด้วยประการทั้งปวง แล้วกลับเสวยพระกระยาหารตามธรรมดา ทำพระองค์ให้มีกำลังขึ้นอย่างเดิม เพื่อทรงเริ่มทำความเพียรในทางจิตซึ่งทรงเห็นว่าจะเป็นทางให้ตรัสรู้ได้ต่อไป. พระจรรยาตอนนี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งคน

นั้นย่อมเกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อดังใจทำจริงๆ แต่จะเป็นผลดีหรือผลร้ายก็แล้วแต่การเข้าใจถูกหรือผิด ถ้าเข้าใจถูกการงานที่ทำได้ผลดี ถ้าเข้าใจผิดก็เกิดผลร้าย เพราะฉะนั้น เมื่อจะทำการงานอะไรจึงควรมีสติมีความรอบคอบระวังอย่าให้ผิดได้ ยิ่งถ้าเป็นการงานที่ยังไม่เคยทำเกี่ยวข้องด้วยต้องทดลองอยู่ด้วยแล้ว ก็ควรรีบกลับตัวหรือแก้ไขเสียในทันที ไม่ควรใช้ทิฎฐิเลย

เมื่อทรงกระทำทุกกรกิริยา ก็ทรงพากเพียรกระทำจริงๆ แต่ก็มีพระสติจับแยบยลว่าจะได้ผลอย่างไร ไม่ได้ทรงกระทำมงาย เมื่อทรงเห็นแนในพระพุทฺธยว่าเป็นทางผิดก็ได้ทรงเลิกเสีย ด้วยประการทั้งปวง ไม่ทรงกระทำอีกต่อไป กลับทรงทำในหนทางที่ทรงเห็นว่าถูก หากพระองค์จะเป็นผู้มงายกระทำ ก็คงจะไม่ให้เกิดผลอะไรนอกจากพระชนมชีพจะหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ และพวก